

IV.

Traduction et commentaire
de l'opuscule de saint Thomas d'Aquin:
„De Ente et Essentia“.

A. Traduction.

Misc. Oxon. 275, f. 278 ΤΟΥ ΘΩΜΑ, ΠΕΡΙ ΔΙΑΦΟΡΑΣ ΟΥΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΙΝΑΙ ἙΡΜΗΝΕΥΘΕΝ
ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ἙΛΛΑΔΑ ΜΕΤΕΝΕΧΘΕΝ Γ.ΙΩΤΤΑΝ ΠΑΡΑ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ ΣΧΟΛΑΡΙΟΥ.*

Prologue.**

1. Ἐπειδὴ „ἡ μικρὰ πλάνη, ἐν τῇ ἀρχῇ, μεγάλη ἐστὶν ἐν τῇ
5 τέλει“, κατὰ τὸν Φιλόσοφον ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ περὶ οὐρανοῦ καὶ κόσμου,
τὸ δὲ ὄν καὶ ἡ οὐσία εἰσὶν ἃ πρώτως ἐν τῷ νῷ συλλαμβάνονται, ὡς
φησὶν Ἀβινσέννας ἐν τῇ μετὰ τὰ φυσικὰ αὐτοῦ πραγματείᾳ, διὰ τοῦτο
ἵνα μὴ ἐκ τῆς ἀγνοίας αὐτῶν πλανᾶσθαι συμβαίνοι, πρὸς τὸ λύσαι τὴν
περὶ αὐτὰ ἀπορίαν τε καὶ δυσχέρειαν, ῥητέον ἐστὶ τί τῷ ὀνόματι τῆς
10 οὐσίας καὶ τοῦ ὄντος σημαίνεται, καὶ πῶς ἐν διαφόροις εὐρίσκονται, καὶ

* A = Miscellaneus Oxoniensis 275, f. 278-288, copie autographe de Scholarios;

B = Parisinus Suppl. 618, f. 9-19, copie autographe de Scholarios; (le début manque; le texte commence à la fin du chapitre I, p. 156, l. 7: σημαίνειν τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος); il y aussi d'autres lacunes;

C = Scorialensis Y. III. 18, f. 11-27, copie autographe de Scholarios;

D = Palatinus 285, f. 304^v-318^v, copie autographe de Scholarios.

C et D représentent une première rédaction. Cette première rédaction, d'abord reproduite telle quelle, à part quelques variantes insignifiantes, dans A et B, a été corrigée ensuite par l'auteur. Toutes les variantes de CD, ou à peu près, se trouvent donc, mais effacées, dans A et B, qui donnent la rédaction définitive.

Tit. C: † Θωμᾶ ντε Ἀκίνο περὶ τοῦ εἶναι καὶ τῆς οὐσίας ἢ περὶ τοῦ ὄντος καὶ τοῦ τί ἦν εἶναι ἀπὸ τοῦ λατινικοῦ ἑρμηνευθὲν παρὰ τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου, εἶτα καὶ ἐξηγηθέν. — D: Thomae Aquinalis opusculum *De ente et essentia*, titre grec omis.

** Nous reproduisons les divisions et les subdivisions de l'édition de J. Sestili, *S. Thomae Aquinatis, doctoris angelici, opusculum de ente et essentia*, Turin, 1926, la traduction grecque n'en présentant aucune.

πῶς ἔχουσι πρὸς τὰς λογικὰς ἐπινοίας, δηλονότι τὸ γένος, τὸ εἶδος καὶ τὰς διαφοράς.

2. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῶν συνθέτων τὴν τῶν ἀπλῶν γνῶσιν λαμβάνειν ὀφείλομεν, καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων εἰς τὰ πρότερα καταντᾶν, ὡς ἂν ἀπὸ τῶν προχειροτέρων ῥάων καὶ ἀρμοδιωτέρα γίνοιτο ἢ διδασκαλία ἢ ἡ μάθησις, διὰ τοῦτο ἐκ τῆς σημασίας τοῦ ὄντος πρὸς τὴν τῆς οὐσίας σημασίαν δεῖ προχωρεῖν.

Chapitre I.

1. Δεῖ τοίνυν εἰδέναι ὅτι, ὡς ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ φησὶν ὁ Φιλόσοφος, τὸ ὄν καθ' αὐτὸ διχῶς λέγεται· ἓνα μὲν τρόπον, τὸ διαιρούμενον εἰς τὰ δέκα γένη· ἄλλον δέ, τὸ σημαίνον τῆς προτάσεως τὴν ἀλήθειαν. Τούτων δὲ διαφορά ἐστίν, ὅτι κατὰ τὸν δεύτερον τρόπον δύναται λέγεσθαι ὄν περὶ οὐ ἢ καταφατικῆς πρότασις μορφοῦσθαι δύναται, κἂν μὴ φυσικῶς ἐκεῖνο τίθῃ ἢ τοιαύτη πρότασις, καθ' ὃν τρόπον αἱ στερήσεις καὶ ἀποφάσεις ὄντα λέγονται· λέγομεν γὰρ ὅτι ἢ ἀπόφασις ἀντικειμένη ἐστὶ τῇ καταφάσει, καὶ ὅτι ἢ τυφλότης ἐστὶν ἐν τῷ ὀφθαλμῷ. Ἀλλὰ κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον οὐ δύναται τι λέγεσθαι ὄν, εἰ μὴ τὸ τιθέν τι ἐν τῷ πράγματι· ὅθεν κατ' ἐκεῖνον τὸν τρόπον ἢ τυφλότης καὶ τὰ τοιαῦτα οὐ λέγονται ὄντα. Τὸ τοίνυν ὄνομα τῆς οὐσίας οὐ λαμβάνεται ἐκ τοῦ ὄντος κατὰ τὸν δεύτερον τρόπον· ἓνια γὰρ τούτῳ τῷ τρόπῳ ὄντα λέγονται, ἅπερ οὐσίαν οὐκ ἔχουσιν, ὡς ἐπὶ τῶν στερήσεων φαίνεται, ἀλλ' ἢ οὐσία λαμβάνεται ἐκ τοῦ ὄντος κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον τὸν εἰρημένον, καθὼς ὁ Ὑπομνηματιστὴς ἐν τῷ αὐτῷ μέρει φησὶν, ὅτι ὄν λέγεται κατὰ πρῶτον τρόπον, τὸ σημαίνον τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος.

2. Καὶ ἐπειδὴ, ὡς εἴρηται, τὸ ὄν τούτῳ τῷ τρόπῳ λεγόμενον διαιρεῖται εἰς τὰ δέκα γένη, δεῖ τὴν οὐσίαν σημαίνειν κοινόν τι πάσαις ταῖς φύσεσι, δι' ὧν τὰ διάφορα ὄντα ἐν διαφόροις γένεσι τε καὶ εἶδεσι τάττονται, ὡσπερ ἢ ἀνθρωπότης ἐστὶν οὐσία τοῦ ἀνθρώπου, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Καὶ διότι τὸ δι' οὐ πράγμα τι καθίσταται ἐν τῷ ἰδίῳ γένει ἢ εἶδει ἐστὶ τὸ διὰ τοῦ ὀρισμοῦ σημαίνον, τοῦ σημαίνοντος τί ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, δεῖ θεωρεῖν, ὅτι τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα παρὰ τῶν φιλοσόφων | εἰς τὸ ὄνομα τῆς ὀντότητος ἢ ὑπάρξεως μεταλαμβάνεται, καὶ τοῦτ' ἐστὶν f. 278^v ὁ συνεχῶς ὁ Φιλόσοφος ὀνομάζει τὸ τί ἦν εἶναι, τουτέστι τὸ δι' οὐ τί ἔχει τὸ εἶναι· ὁ δὲ καὶ εἶδος λέγεται, καθὼς διὰ τοῦ εἶδους σημαίνεται ἢ ἀλήθεια ἐκάστου, ὡς Ἀβινσένας φησὶν ἐν τῇ αὐτοῦ φυσικῇ. Τοῦτο δὲ ἄλλον τρόπον καὶ φύσις λέγεται, λαμβανομένης τῆς φύσεως κατὰ τὸν

24 ὁ Ὑπομνηματιστὴς = Averroès, in 5 Metaphys. text. 14 25 κατὰ πρῶτον τρόπον om CD 28 ὄντα: εἶδη CD 30 τι πρᾶγμα CD. 24-35 τι ἔχει sic codd.

πρῶτον ἐκείνων τῶν τεσσάρων τρόπων, οὓς ὁ Βοήτιος ἐν τῷ περὶ δύο φύσεων βιβλίῳ ἀποδίδωσι, δηλονότι καθὸ φύσις λέγεται εἶναι τὸ ὁποῖο-
 δῆτινι τρόπῳ ὑπὸ τοῦ νοῦ λαμβάνεσθαι δυνάμενον· οὐ γάρ ἐστι τὸ πρᾶγμα
 νοητόν, εἰ μὴ διὰ τοῦ ὀρισμοῦ καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ· οὕτω δὲ καὶ ὁ
 6 Φιλόσοφος φησὶν ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά, ὅτι πᾶσα οὐσία
 φύσις ἐστίν. Κάντευθεν, τοῦνομα τῆς φύσεως τούτῳ τῷ τρόπῳ λαμβανο-
 μένης δοκεῖ σημαίνειν τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος καθὸ τάξιν ἔχει πρὸς
 τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν τοῦ πράγματος, ἐπειδὴ οὐδὲν πρᾶγμα ἰδίας ἐνεργείας
 ἔρημον ἐστίν. Τὸ μὲν οὖν τῆς ὄντητος ὄνομα εἶπουν ὑπάρξεως λαμβάνεται
 10 ἐκ τοῦ δηλοῦσθαι δι' ὀρισμοῦ· ἡ δὲ οὐσία λέγεται καθὸ δι' αὐτῆς καὶ ἐν
 αὐτῇ τὸ ὄν ἔχει τὸ εἶναι.

Chapitre II.

1. Ἄλλ' ἐπεὶ τὸ ὄν ἀπολελυμένως καὶ πρώτως περὶ τῶν οὐσιῶν
 16 λέγεται, ὑστέρωσ δὲ καὶ ὡσανεὶ πῆ, περὶ τῶν συμβεβηκότων, ἐντευθεν
 ἐστὶ καὶ τὸ τὴν οὐσίαν κυρίως μὲν καὶ ἀληθῶς εἶναι ἐν οὐσίαις, ἀλλ' ἐν
 τοῖς συμβεβηκόσι τρόπῳ τινὶ καὶ πῆ.

2. Τῶν οὐσιῶν δὲ τινὲς μὲν εἰσὶν ἀπλᾶι, τινὲς δὲ σύνθετοι· ἐν
 ἀμφωτέροις γοῦν ἐστὶν ἡ οὐσία· ἀλλ' ἐν ταῖς ἀπλᾶις ἀληθεστέρω καὶ
 20 βελτίονι τρόπῳ, καθὸ τὸ εἶναι εὐγενέστερον ἔχουσιν· εἰσὶ γὰρ αἰτίαι τῶν
 συνθέτων, τοῦλάχιστον ἡ πρώτη καὶ ἀπλή οὐσία, ἣ ἐστὶν ὁ Θεός.

3. Ἀλλὰ διότι τῶν οὐσιῶν ἐκείνων αἱ οὐσίαι εἰσὶν ἡμῖν μᾶλλον
 ἀδηλοί, διὰ τοῦτο ἐκ τῶν οὐσιῶν τῶν συνθέτων ἀρχεσθαι δεῖ, ὡς ἂν ἐκ
 τῶν εὐκολωτέρων οἰκειότερα ἢ μάθησις γένοιτο. Ἐν ταῖς συνθέτοις τοίνυν
 25 οὐσίαις τὸ τε εἶδος καὶ ἡ ὕλη φανερά εἰσιν, ὡς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἢ ψυχῇ
 καὶ τὸ σῶμα. Οὐ δυνατὸν δὲ λέγειν, ὅτι θάτερον αὐτῶν οὐσία εἶναι
 λέγεται· ὅτι γὰρ ἡ ὕλη μόνη τοῦ πράγματος οὐκ ἐστὶν οὐσία, σαφές
 ἐστὶν διότι τὸ πρᾶγμα διὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ γνωστόν ἐστι καὶ ἐν
 τῷ ἰδίῳ εἶδει δύναται τάττεσθαι, ἢ ἐν τῷ γένει· ἡ δὲ ὕλη οὔτε γνώσεως
 30 ἀρχὴ ἐστίν, οὔτε κατὰ ταύτην τάττεται· τι ἐν γένει ἢ εἶδει, ἀλλὰ κατ' ἐκεῖνο,
 ὅπερ ἐνεργεία τί ἐστίν. Οὔτε δὲ τὸ εἶδος μόνον οὐσία τῆς συνθέτου
 φύσεως ἢ οὐσίας ῥηθῆναι δύναται, εἰ καὶ τινες τοῦτο πειρῶνται διίσχυρί-
 ζεσθαι.

Ἐκ τῶν εἰρημένων τοίνυν φαίνεται, ὅτι οὐσία ἐστὶ τὸ ὄν τοῦ ὀρισμοῦ
 35 σημαινόμενον. Ὁ δὲ τῶν ἐνύλων οὐσιῶν ὀρισμὸς οὐ τὸ εἶδος μόνον περι-
 f. 279 ἔχει, | ἀλλὰ καὶ τὴν ὕλην· ἄλλως γὰρ οἱ τε φυσικοὶ ὀρισμοὶ καὶ οἱ μαθη-
 ματικοὶ οὐκ ἂν διήνεγκαν, οὐδὲ δύναται λέγεσθαι, ὅτι ἡ ὕλη ἐν τῷ ὀρισμῷ

τῆς φυσικῆς οὐσίας τίθεται ὡσπερ τις προσθήκη τῇ οὐσίᾳ αὐτῆς, ἢ ἐστὶν ὄν ἔξω τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς, διότι οὗτος ὁ τρόπος τοῦ ὀρισμοῦ ἴδιος ἐστὶ τῶν συμβεβηκότων, ἅπερ οὐσίαν τελείαν οὐκ ἔχουσιν· ὅθεν ἐν τῷ ὀρισμῷ αὐτῶν δεῖ τίθεσθαι τὸ ὑποκείμενον, ὅπερ ἐστὶν ἔξω τοῦ γένους αὐτῶν. Φανερόν οὖν ὅτι ἡ οὐσία συμπεριλαμβάνει τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος.

4. Οὐ δύναται δὲ λέγεσθαι, ὅτι σημαίνει ἀναφορὰν μεταξὺ οὐσαν τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους, ἢ τι ὡσπερ ἐπεισόδιον αὐτῶν, διότι ἦν ἂν ἐξ ἀνάγκης συμβεβηκὸς καὶ ἔξω τοῦ πράγματος, οὐδὲ δι' αὐτοῦ τὸ πρᾶγμα ἐγινώσκειτ' ἂν, ἃ παντάπασιν τῇ οὐσίᾳ οὐκ ἀρμόζουσι· διὰ γὰρ τοῦ εἶδους, ὅπερ ἐστὶν ἐντελέχεια τῆς ὕλης, καὶ ἡ ὕλη ἀποτελεῖται πρᾶγμα ἐνεργείᾳ καὶ τόδε τι· ὅθεν, εἴ τι αὐταῖς ἐπεισέρχεται, οὐ δίδωσι τὸ εἶναι ἐνεργείᾳ τῇ ὕλη ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸ εἶναι ἐνεργείᾳ τοιοῦτον, ὡσπερ καὶ τὰ συμβεβηκότα ποιοῦσιν, ὡσπερ ἡ λευκότης ποιεῖ εἶναι ἐνεργείᾳ λευκόν. Ὅθεν καὶ εἴταν τὸ τοιοῦτον εἶδος προσλαμβάνηται, οὐ λέγεται γεννᾶσθαι ἢ γίνεσθαι τὸ πρᾶγμα ἀπλῶς, ἀλλὰ κατὰ τι.

5. Λείπεται τοίνυν τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας ἐν ταῖς συνθέτοις οὐσίαις σημαίνειν τὸ ἐκ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους συγκείμενον. Καὶ τούτῳ συμφωνεῖ τὸ τοῦ Βοητίου ἐν τῷ εἰς τὰς κατηγορίας ὑπομνήματι, ὅπου φησὶν, ὅτι ἡ οὐσία σημαίνει τὸ σύνθετον· οὐσία γὰρ παρὰ Γραικοῖς ταυτόν ἐστὶν ὅπερ ἐσέντια, τουτέστιν ὑπαρξίς παρ' ἡμῖν, ὡς αὐτὸς αὐθις φησὶν ἐν τῷ περὶ τῶν δύο φύσεων βιβλίῳ. Λέγει δὲ καὶ Ἀβινσέννας, ὅτι ἡ τῶν συνθέτων οὐσιῶν ὑπαρξίς αὐτή ἐστὶν ἢ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους σύνθεσις· καὶ Ἀβερρόης ἐπὶ τῷ ἐβδόμῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά· „Ἡ φύσις, φησὶν, ἦν ἔχουσι τὰ εἶδη ἐν τοῖς γεννητοῖς πράγμασι, μέσον τί ἐστι, τουτέστι σύνθετον ἐξ ὕλης καὶ εἶδους“. Τούτῳ δὲ καὶ ὁ λόγος συμφωνεῖ, διότι τὸ εἶναι τῆς συνθέτου οὐσίας οὐκ ἐστὶ μόνον τοῦ εἶδους, οὔτε μόνον τῆς ὕλης, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ συνθέτου· οὐσία δὲ ἐστὶ καθ' ἣν τὸ πρᾶγμα εἶναι λέγεται. Ὅθεν δεῖ τὴν οὐσίαν, ἢ τὸ πρᾶγμα ὀνομάζεται ὄν, μὴ μόνον εἶναι τὸ εἶδος, μηδὲ μόνην τὴν ὕλην, ἀλλ' ἄμφω, εἴ καὶ ταύτης τῆς οὐσίας μόνον τὸ εἶδος ἐστὶν αἰτία· οὕτω γὰρ κἀν τοῖς ἄλλοις ὀρώμεν τοῖς ἐκ πλειόνων συνισταμένοις ἀρχῶν, ὅτι τὸ πρᾶγμα οὐ παρονομάζεται ἐκ τῆς ἐτέρας τῶν ἀρχῶν μόνον, ἀλλ' ἐξ ἐκείνου, ὅπερ ἄμφοτερα συμπεριλαμβάνει, ὡς δῆλον ἐστὶν ἐπὶ τῶν χυμῶν, διότι ἐκ τῆς τοῦ θερμοῦ ἐνεργείας διαφοροῦντος τὸ ὑγρὸν γίνετα· ἢ γλυκύτης. Εἰ γοῦν | καὶ ἡ θερμὴ τούτῳ τῷ τρόπῳ αἰτία ἐστὶ τῆς γλυκύτητος, οὐ παρονομάζεται ἕμως τὸ σῶμα τὸ γλυκὺ ἀπὸ τῆς θερμῆς, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ χυμοῦ, τοῦ τὸ θερμὸν καὶ ὑγρὸν συμπεριλαμβάνοντος.

11 τόδε τι codd. 20 ἐσέντζια CD τουτέστιν ὑπαρξίς, semble avoir été effacé dans B 22 ὑπαρξίς: οὐσία B, corrigé, semble-t-il de ὑπαρξίς 23 ἀ partir de τῷ ἐβδόμῳ, ce qui suit jusqu'à la p. 163, l. 9, manque dans B 35 τῆς avant θερμῆς: τοῦ CD 36 τὸ ὑγρὸν CD

6. Ἄλλὰ διὰ τὸ τῆς ἀτομότητος ἀρχὴν εἶναι τὴν ὕλην, δόξειεν ἂν ἴσως ἔπεσθαι τὸ καὶ τὴν οὐσίαν, ἥτις τὴν ὕλην ἐν ἑαυτῇ ἄμα καὶ τὸ εἶδος περιλαμβάνει, μερικῆν εἶναι μόνον, καὶ οὐ καθόλου· ἐξ οὗ εἶπετ' ἂν τὰ καθόλου ὄρισμὸν μὴ ἔχειν, εἴπερ οὐσία ἐστὶ τὸ διὰ τοῦ ὄρισμοῦ σημαίνόμενον. Καὶ διὰ τοῦτο εἰδέναι δεῖ, ὅτι ἡ ὕλη οὐ παντὶ τρόπῳ λαμβανομένη ἐστὶν ἀρχὴ τῆς ἀτομότητος, ἀλλὰ μόνον ἡ σεσημειωμένη ὕλη· καλῶ δὲ σεσημειωμένην ὕλην, τὴν ὑπὸ διαστάσεσιν ὠρισμέναις θεωρούμενην. Αὕτη δὲ ἡ ὕλη ἐν τῷ ὄρισμῳ τοῦ ἀνθρώπου καθόσον ἐστὶν ἄνθρωπος οὐ τίθεται, ἀλλ' ἐτίθεται ἂν ἐν τῷ ὄρισμῳ τοῦ Σωκράτους, εἴπερ ὁ Σωκράτης ὄρισμὸν εἶγεν· ἐν δὲ τῷ ὄρισμῳ τοῦ ἀνθρώπου τίθεται ὕλη οὐ σεσημειωμένη· οὐ γὰρ ἐν τῷ ὄρισμῳ τοῦ ἀνθρώπου τίθεται τοῦτο τὸ ὅσπου, ἢ ἡδὲ ἡ σὰρξ, ἀλλ' ὅσπου καὶ σὰρξ ἀπολελυμένως, ἅπερ εἰσὶν ὕλη τοῦ ἀνθρώπου ἀσίμαντος.

Chapitre III.

1. Οὕτω τοίνυν ὁδηγόν ἐστίν, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ οὐσία τοῦ Σωκράτους οὐ διαφέρουσιν εἰ μὴ κατὰ τὸ σεσημασμένον καὶ οὐ σεσημασμένον. Ὅθεν καὶ Ἀβερρόης φησὶν ἐπὶ τῷ ἑβδόμῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά· ἢ ὁ Σωκράτης οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ζωότης καὶ λογικότης, ἃ εἰσὶν ἡ ὄντοτης εἴδου ἢ ὑπαρξίς αὐτοῦ. Οὕτω καὶ ἡ οὐσία τοῦ γένους καὶ τοῦ εἶδους κατὰ τὸ σεσημασμένον καὶ οὐ σεσημασμένον διαφέρουσιν, εἰ καὶ ἄλλος ἐστὶν ὁ τρόπος τῆς σημασίας ἐν ἑκατέρῳ, διότι ἡ μὲν τοῦ ἀτόμου τῆ πρὸς τὸ εἶδος ἀποβλέπει δι' ὕλης ἀφωρισμένης τρισὶ διαστάσεσιν, ἡ δὲ τοῦ εἶδους τῆ πρὸς τὸ γένος ἀποβλέπει ἐστὶ διὰ συστατικῆς διαφορᾶς, ἥτις ἐκ τοῦ εἶδους λαμβάνεται τοῦ πράγματος. Αὕτη δὲ ἡ σημασία ἢ ὁ ἀφορισμός, ὅς ἐστιν ἐν τῷ εἶδει τῆ πρὸς τὸ γένος ἀποβλέπει, οὐκ ἐστὶ τί ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ εἶδους, ὅπερ οὐδενὶ τρόπῳ ἐστὶ κὰν τῷ γένει· εἰ τι γὰρ ἐστὶν ἐν τῷ εἶδει, κὰν τῷ γένει ἐστὶν ὡς ἀδιορίστῳ. Εἰ γὰρ τὸ ζῶον μὴ ἦν ὄλον ὅπερ ἐστὶν ὁ ἀνθρωπος, ἀλλὰ μέρος αὐτοῦ, οὐκ ἂν κατηγορεῖτο κατ' αὐτοῦ, ἐπεὶ οὐδὲν μέρος τοῦ ὁλοκλήρου λεγομένου ὄλου κατὰ τοῦ ἰδίου ὄλου κατηγορεῖται.

Τοῦτο δὲ πῶς ἂν συμβαίνοι, θεωρεῖσθαι δύναται, ἂν θεωρηθῇ πῶς διαφέρει τὸ σῶμα καθὸ τε τίθεται μέρος τοῦ ζώου, καὶ καθὸ τίθεται γένος· οὐ γὰρ δύναται τῷ αὐτῷ τρόπῳ εἶναι γένος, ᾧ καὶ μέρος ἐστὶν ὁλοκληρίας. Τοῦτο τοίνυν τὸ ὄνομα τὸ σῶμα πολλαχῶς λαμβάνεσθαι δύναται· τὸ γὰρ σῶμα, καθὸ ἐστὶν ἐν τῷ γένει τῆς οὐσίας, λέγεται ἐκ

7 σεσημειωμένην ἢ σεσημασμένην en marge A

add CD 23 ἐστὶ ἀναπτ τρισὶ add CD

28-29 ὅπερ ἐστίν, ἅπερ ἐστίν, sic Scholarios passim

19 φησὶν ἀπρὸς Σωκράτη

τοῦ γένους τῆ πρὸς εἶδος CD

τοῦ ἔχειν τοιαύτην φύσιν, ὥστε ἐν αὐτῷ δύνασθαι ἀφορίζεσθαι τὰς τρεῖς διαστάσεις· αὗται δὲ αἱ τρεῖς | διαστάσεις ἀφωρισμένοι εἰσὶ τὸ σῶμα, ὅπερ f. 280 ἐστὶν ἐν τῷ τῆς ποσότητος γένει. Συμβαίνει δὲ ἐν τοῖς πράγμασιν ὥστε τὸ ἔχον μίαν τελειότητα πρὸς ὑψηλοτέραν ἐτι τελειότητα φθάνειν, ὡς δῆλον ἐστὶν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὅς και τὴν αἰσθητικὴν ἔχει φύσιν, και 6 ἐπέκεινα τὴν νοεράν. Ὁμοίως δὲ και τῷ σώματι συνάπτεσθαι δυνατὸν ἢ προστίθεσθαι πρὸς τῷ εἶδει τούτῳ, ὅπερ ἐστὶ τὸ δύνασθαι ἐν αὐτῷ τὰς τρεῖς ἀφορίζεσθαι διαστάσεις, ἄλλην τινὰ τελειότητα, οἷον ζωὴν, ἢ τι τοιοῦτον. Δύναται τοίνυν τούτο τὸ ὄνομα τὸ σῶμα σημαίνειν πράγμα τι, ὅπερ ἔχει τοιοῦτον εἶδος, ἐξ οὗ ἔπεται ἐν αὐτῷ ἢ πρὸς τὸ ἀφορίζεσθαι 10 τρεῖς διαστάσεις ἐπιτηδειότης μετὰ ἀποκοπῆς τινος ἴγουν ἀποκληρώσεως, δηλονότι ὥστε ἐξ ἐκείνου τοῦ εἶδους μηδεμίαν ἄλλην ὑψηλοτέραν τελειότητα ἀκολουθεῖν, ἀλλ' ἐάν τι προστεθῆ, παρὰ τὴν σημασίαν ταύτης τῆς λέξεως εἶναι. Τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐστὶ τὸ σῶμα δλοκληρικὸν και ὑλικὸν μέρος τοῦ ζῴου, διότι ἢ ψυχὴ ἐστὶν ἄλλο τι παρὰ τὸ σημαινόμενον τῷ 16 ὀνόματι τοῦ σώματος, και ἐπεισιούσα αὐτῷ τῷ σώματι οὕτως ὥστε ἐκ τούτων τῶν δύο, δηλονότι τῆς ψυχῆς και τοῦ σώματος, ὡς ἐκ μερῶν συνίστασθαι τὸ ζῴον. Δύναται δὲ τούτο τὸ ὄνομα τὸ σῶμα και τούτῳ τῷ τρόπῳ λαμβάνεσθαι ὥστε σημαίνειν πράγμα τι, ὅπερ ἔχει τοιοῦτον εἶδος, ἐξ οὗ αἱ τρεῖς διαστάσεις δύναιντ' ἂν ἀφορίζεσθαι, ὅποιον ἂν εἴη 20 τὸ εἶδος ἐκεῖνο, εἴτε ἀπ' αὐτοῦ δύναται προελθεῖν ὑψηλοτέρα τις τελειότης, εἴτε και μή· και τούτον τὸν τρόπον τὸ σῶμα ἐστὶ γένος τοῦ ζῴου, διότι ἐν τῷ ζῴῳ οὐδὲν ἐστι λαβεῖν, ὅπερ οὐ συνεπτυγμένως ἐν τῷ σώματι περιέχεται· οὐ γάρ ἐστὶν ἢ ψυχὴ ἄλλο εἶδος παρ' ἐκεῖνο, δι' οὗ ἐν τῷ πράγματι ἢδύναντο αἱ τρεῖς ἀφορίζεσθαι διαστάσεις· και διὰ τούτο, ὅτε 25 ἐλέγετο· „σῶμα ἐστὶ τὸ ἔχον τοιοῦτον εἶδος, ἐξ οὗ δύναιντ' ἂν αἱ τρεῖς διαστάσεις ἀφορίζεσθαι ἐν αὐτῷ“, ἐνοεῖτο καὶ ὅποιον οὖν εἶδος εἴη, εἴτε ψυχὴ, εἴτε λιθότης, εἴτε τι ἄλλο· και οὕτω τὸ εἶδος τοῦ ζῴου ἐν τῷ εἶδει τοῦ σώματος συνεπτυγμένως περιέχεται, καθὼς ἐστὶ τὸ σῶμα γένος αὐτοῦ.

Τοιαύτη δὲ ἐστὶ και ἢ τοῦ ζῴου πρὸς τὸν ἄνθρωπον σχέσις. Εἰ 30 γάρ τὸ ζῴον ἐδίλου μόνον πράγμα τι τοιαύτην ἔχον τελειότητα ὡς δύνασθαι αἰσθάνεσθαι και κινεῖσθαι διὰ τῆς ἐν αὐτῷ οὔσης ἀρχῆς, μετὰ ἀποκοπῆς και ἐξαιρέσεως ἄλλης ὁποιασοῦν τελειότητος, τότε ὅποια ἂν ὑψηλοτέρα τελειότης, ἢ ἄλλο εἶδος ἐπεισήρχετο, εἶχεν ἂν πρὸς τὸ ζῴον ὡς μέρος, και οὐχ ὡς ἀδιακρίτως περιεχόμενον ἐν τῷ λόγῳ τοῦ ζῴου, και οὕτως 35 οὐχ ἂν ἦν γένος· ἀλλ' ἐστὶ γένος καθὸ σημαίνειν πράγμα τι, οὗ ἐκ τοῦ εἶδους δύναται προελθεῖν αἰσθησις και κίνησις, ὅποιον ἂν εἴη ἐκεῖνο τὸ εἶδος, εἴτε ψυχὴ αἰσθητικὴ μόνον, εἴτε ψυχὴ αἰσθητικὴ και λογικὴ ἅμα.

ε. 280 v 2. Οὕτω τοίνυν τὸ γένος ἀδιορίστως σημαίνει ὅλον ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ
 εἶδει· οὐ γὰρ σημαίνει μόνον τὴν ὕλην. Ὅμοίως καὶ ἡ διαφορὰ σημαίνει
 τὸ ὅλον, καὶ οὐ σημαίνει μόνον τὸ εἶδος· καὶ ὁ ὀρισμὸς δὲ ὅλον σημαίνει
 καὶ τὸ εἶδος, διαφόρως μέντοι γε, διότι τὸ γένος σημαίνει τὸ ὅλον ὡς
 5 παρωνομασία τις διορίζουσα τὸ ἐν τῷ πράγματι ὑλικὸν ἀνευ διορισμοῦ
 τοῦ ἰδίου εἶδους. Ὅθεν τὸ γένος λαμβάνεται ἐκ τῆς ὕλης, εἰ καὶ μὴ
 ἐστὶν ὕλη· ὁ δὲ ὅλον ἐστὶν ἐκ τοῦ τὸ σῶμα λέγεσθαι τῷ ἔχειν τοιαύτην
 τελειότητα, ὥστε δύνασθαι ἀφορίζεσθαι ἐν αὐτῷ τὰς τρεῖς διαστάσεις,
 ἧτις δὲ, τελειότης ἐστὶν ὑλικῶς ἔχουσα πρὸς τὴν ὑψηλοτέραν τελειότητα.
 10 Ἡ δὲ διαφορὰ τὸ ἀνάπαλιν ἐστὶν ὡσπερ τις παρωνομασία ἀπὸ τοῦ
 εἶδους εἰλημμένη, πλὴν τοῦ τὴν ὕλην ἐκ τῆς πρώτης αὐτῆς ἐννοίας εἶναι
 τὴν διορισμένην, ὡς ἐστὶ φανερόν ὅταν λέγηται ζῶον, ἢ οὐσία ἔχουσα
 ψυχὴν· οὐ γὰρ διορίζεται τί ἐστὶν ἐκάτερον, σῶμα, ἢ τι ἄλλο. Ὅθεν
 Ἀβινσένας φησὶν, ὅτι τὸ γένος οὐ νοεῖται ἐν τῇ διαφορᾷ ὡς μέρος τῆς
 15 οὐσίας αὐτῆς, ἀλλὰ μόνον ὡς ὅν ἔξω τῆς οὐσίας, ὡσπερ καὶ τὸ ὑποκεί-
 μενον ἐστὶν ἐκ τῆς ἐννοίας τῶν παθῶν· καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ γένος οὐ
 κατηγορεῖται κατὰ τῆς διαφορᾶς κυρίως καὶ καθ' αὐτό, ὡς φησὶν ὁ Φιλό-
 σοφος ἐν τρίτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ καὶ ἐν τετάρτῳ τῶν τοπικῶν, εἰ μὴ
 ἴσως ὡς τὸ ὑποκείμενον κατηγορεῖται κατὰ τοῦ πάθους. Ἀλλ' ὁ ὀρισμὸς
 20 ἢ τὸ εἶδος συμπεριλαμβάνει ἀμφοτέρα, δηλονότι ὀρισμένην ὕλην, ἣν ση-
 μαίνει τὸ τοῦ γένους ὄνομα, καὶ εἶδος ὀρισμένον, ὅπερ ἀφορίζεται τὸ ὄνομα
 τῆς διαφορᾶς.

Ἐκ τούτου δὲ φαίνεται διὰ τί τὸ γένος καὶ ἡ διαφορὰ καὶ τὸ εἶδος
 ἔχουσιν ἀναλόγως πρὸς τὴν ὕλην τὸ εἶδος καὶ τὸ σύνθετον ἐν τῇ φύσει,
 25 εἰ καὶ μὴ εἰς ταῦτόν ὅπερ ἐκεῖνα, διότι οὔτε τὸ γένος ἐστὶν ὕλη, ἀλλ' ἀπὸ
 τῆς ὕλης λαμβάνεται ὡς σεσημασμένον ὅλον, οὔτε ἡ διαφορὰ εἶδος, ἀλλ' ἐκ
 τοῦ εἶδους εἰλημμένη ὡς σεσημασμένον ὅλον. Ὅθεν λέγομεν τὸν ἀνθρώπον
 εἶναι ζῶον λογικὸν καὶ οὐκ ἐκ ζώου λογικοῦ, ὡσπερ φησὶν αὐτὸν εἶναι
 ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος· ἐκ τῆς ψυχῆς γὰρ καὶ τοῦ σώματος λέγεται εἶναι
 30 ὁ ἀνθρώπος ὡς ἐκ δύο μερῶν πράγματι τρίτον συνεστηκός, ὅπερ οὐδέτερον
 αὐτῶν ἐστὶν· ὁ γὰρ ἀνθρώπος οὔτε ψυχὴ, οὔτε σῶμα. Ἀλλ' εἴπερ ὁ ἀν-
 θρώπος τρόπῳ τινὶ ἐκ τοῦ ζώου καὶ τοῦ λογικοῦ εἶναι λέγοιτο, οὐκ ἂν
 εἶη ὡς πρᾶγμα τρίτον ἐκ δύο πραγμάτων, ἀλλ' ὡσπερ ἐννοια τρίτη ἐκ
 δυοῖν ἐννοιῶν· ἢ γὰρ ἐννοια τοῦ ζώου ἐστὶ χωρὶς διορισμοῦ τοῦ εἶδους,
 35 λέγω δὲ τοῦ ὑπὸ τὸ γένος, ἐκδηλοῦσα τὴν φύσιν τοῦ πράγματος καὶ δια-
 κρίνουσα ἐκείνου, διὰ τὸ εἶναι ὑλικὸν τι τῇ παραθέσει τῆς ἐσχάτης τελειό-

14 παρωνόμασις CD 13 ἐκάτερον sic codd. On attendrait πότερον (= *Utrum*)
 17 κατὰ om CD 24 ὕλην καὶ CD 28 εἶναι après αὐτόν om CD 35 ἐκδη-
 λούσα sic CD, ἐκδηλούσης A 35-36 καὶ διακρινούσης ἐκείνου en marge A, om
 CD 36 ἐσχάτης: ἐκρας CD

τητος. Ἡ δὲ ἔννοια τῆς τοιαύτης διαφορᾶς τοῦ λογικοῦ συνίσταται ἐν τῷ διορισμῷ τοῦ εἶδους τοῦ εἰδικοῦ, μὴ διορίζουσα μέντοι γε ὅπερ ἐστὶν ὑλικόν· ἐξ ὧν δύο ἐννοιῶν συνίσταται ἢ ἔννοια τοῦ ὀρισμοῦ καὶ τοῦ εἶδους. Καὶ διὰ τοῦτο ὡσπερ τὸ πρᾶγμα τὸ συνεστῶς ἐκ τινῶν οὐ δέχεται τὴν f. 281 κατηγορίαν αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ἐξ ὧν συνέστηκεν, οὕτως οὐδὲ ἢ ἔννοια 5 δέχεται τὴν κατηγορίαν ἐκείνων τῶν ἐννοιῶν, ἐξ ὧν συνέστηκεν· οὐ γὰρ λέγομεν ὅτι ὁ ὀρισμὸς ἐστὶ γένος ἢ διαφορά.

Εἰ δὲ καὶ ὅτι μάλιστα τὸ γένος σημαίνει ὅλην τὴν οὐσίαν τοῦ εἶδους, οὐ μέντοι γε τῶν διαφορῶν εἰδῶν, ὧν ἐστὶ τὸ αὐτὸ γένος εἶναι μίαν οὐσίαν, διότι ἢ ἐνότῃς τοῦ γένους ἐξ αὐτῆς τῆς ἀδιοριστίας ἢ ἀδιαφορίας πρό- 10 εἰσιν· οὐχ οὕτω δὲ ὥστε τὸ διὰ τοῦ γένους σημαίνον ἐἶναι μίαν φύσιν εὐρισκομένην ἐν διαφορῶν εἰδεσιν, ἥτινι ἐπείσέρχεται πρᾶγμα τι ἕτερον, ὅπερ ἐστὶν ἢ διαφορά, ὀρίζον αὐτήν, ὡσπερ τὸ εἶδος ὀρίζει τὴν ὕλην, ἥτις εἶη ἂν ἀριθμῷ μία, ἀλλὰ διότι τὸ γένος σημαίνει εἶδος τι, οὐ μέντοι διορισ- 15 μένως τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, ὅπερ ὀρισμένως ἢ διαφορά φανεροῖ, ὅπερ οὐχ ἐστὶν 15 ἕτερον ἢ ἐκεῖνο τὸ διὰ τοῦ γένους ἀδιορίστως σημαίνον. Καὶ διὰ τοῦτο φησὶν Ἀβερρόης ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά, ὅτι ἢ ὕλη λέγεται μία κατὰ ἀφαίρεσιν πάντων τῶν εἰδῶν, ἀλλὰ τὸ γένος λέγεται ἐν κατὰ κοινωσίαν τοῦ σεσημασμένου εἶδους· κἀντεῦθεν δῆλόν ἐστιν, ὅτι τῇ προσ- 20 θέσει τῆς διαφορᾶς ἀφαιρεθείσης ἐκείνης τῆς ἀδιοριστίας, ἥτις ἦν αἰτία 20 τοῦ γένους τῆς ἐνότῃς, ὑπολείπονται τὰ εἶδη ἔχοντα τὰς οὐσίας διαφορούς.

3. Καὶ ἐπειδή, ὡς εἴρηται, ἢ τοῦ εἶδους φύσις ἐστὶν ἀδιορίστος τῇ τοῦ ἀτόμου σχέσει, ὡσπερ ἢ τοῦ γένους φύσις τῇ σχέσει τοῦ εἶδους, ἐν- 25 τεῦθέν ἐστὶν, ὅτι καθάπερ τὸ γένος, καθὸ κατηγορεῖται τοῦ εἶδους, ἐμπλέκει τῇ ἰδίᾳ σημασίᾳ, εἰ καὶ ἀδιακρίτως, ὅλον ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ εἶδει διορισ- 25 μένως, οὕτω καὶ τὸ εἶδος, καθὸ κατηγορεῖται κατὰ τοῦ ἀτόμου, δεῖ σημαίνειν ὅλον ὅπερ ἐστὶν οὐσιωδῶς ἐν τῷ ἀτόμῳ, ἀλλ' ἀδιακρίτως· καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἢ οὐσία τοῦ εἶδους σημαίνεται τῷ ὀνόματι τοῦ ἀνθρώ- 30 που· ὅθεν ὁ ἄνθρωπος κατὰ τοῦ Σωκράτους κατηγορεῖται. Εἰ δὲ σημαν- 30 θήσεται ἢ φύσις τοῦ εἶδους μετὰ ἀποκοπῆς εἴτουν ἐξαίρεσεως τῆς ἀφωρισ- 30 μένης ὕλης, ἥτις ἀρχὴ ἐστὶ τῆς ἀτομότητος, οὕτως ἔξει κατὰ τρόπον μέρους· καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ σημαίνεται τῷ ὀνόματι τῆς ἀνθρωπότητος, ἥτις κατηγορεῖσθαι οὐ δύναται· ἢ γὰρ ἀνθρωπότης σημαίνει τοῦτο ὅθεν ὁ ἄνθρωπος ἐστὶν ἄνθρωπος, ἢ δὲ σεσημασμένη ὕλη οὐχ ἐστὶ τὸ ὅθεν ὁ ἄνθρωπος ἐστὶν ἄνθρωπος, καὶ οὕτως οὐδενὶ τρόπῳ περιέχεται ἐν ἐκείνοις 35 35 ἐξ ὧν ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὸ εἶναι ἄνθρωπος. Ἐπεὶ τοίνυν ἢ ἀνθρωπότης

15-16 ὅπερ ὀρισμένως — ἢ ἐκεῖνο om A sans doute par distraction 34-35 ἢ δὲ σεσημασμένη — ἄνθρωπος om CD 36 ἐπεὶ τοίνυν — εἶναι ἄνθρωπος [p. 162, l. 2] om CD

- ἐγκλείει τῇ ἑαυτῆς ἐννοίᾳ μόνον ἐκεῖνα ἐξ ὧν ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὸ εἶναι ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι ἀπὸ τῆς σημασίας αὐτῆς ἐκκλείεται ἢ ἐκκόπτεται ἢ ὕλη ἢ διωρισμένη καὶ ἐπισσημασμένη· καὶ διότι τὸ μέρος οὐ κατηγορεῖται κατὰ τοῦ ὅλου, ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ τὴν ἀνθρωπότητα μήτε κατὰ τοῦ ἀνθρώπου, μήτε κατὰ τοῦ Σωκράτους κατηγορεῖσθαι. Ὅθεν Ἀβινσέναι f. 281^v φησὶν, ὅτι ἡ ὑπαρξὶς τοῦ συνθέτου οὐκ ἐστὶν αὐτὸ τὸ σύνθετον οὐδ' ἐστὶν ὑπαρξὶς, εἰ καὶ αὐτὴ ἢ ὑπαρξὶς ἐστὶ σύνθετος, ὡσπερ ἡ ἀνθρωπότης, ἀλλὰ καίτοι γε σύνθετος οὖσα, οὐκ ἐστὶν ἄνθρωπος, μᾶλλον μὲν οὖν εἰ ταύτην προσειλημμένην εἶναι ἐν τινι, ὅπερ ἐστὶν ὕλη σσημασμένη.
- 10 Ἄλλ' ἐπειδὴ, ὡς εἴρηται, ἡ τοῦ εἶδους ἐπισσημασία εἴτουν ὁ ἀφορισμὸς ἐν τῇ πρὸς τὸ γένος ἀποβλέπει ἐστὶ διὰ τοῦ εἶδους ἡγουν τῆς μορφῆς, ὁ δὲ τοῦ ἀτόμου ἀφορισμὸς ἐν τῇ πρὸς τὸ εἶδος ἀποβλέπει ἐστὶ διὰ τῆς ὕλης, διὰ τοῦτο δεῖ τὸ ὄνομα τὸ σημαίνον ἐκεῖνο, ὅθεν ἡ φύσις τοῦ γένους λαμβάνεται, μετὰ ἀποτομῆς καὶ ἐξαιρέσεως τοῦ διωρισμένου εἶδους, δηλαδὴ 16 τῆς μορφῆς τοῦ τελειούντος τὸ εἶδος, σημαίνειν μέρος τοῦ ὅλου τὸ ὑλικόν, ὡσπερ τὸ σῶμα ἐστὶ μέρος ὑλικόν τοῦ ἀνθρώπου· τὸ δὲ ὄνομα τὸ σημαίνον ἐκεῖνο, ὅθεν λαμβάνεται ἡ φύσις τοῦ εἶδους μετὰ ἀποτομῆς τῆς διωρισμένης ὕλης, σημαίνειν μέρος τὸ εἰδικόν, καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀνθρωπότης σημαίνεται ὡς εἶδος τι, καὶ λέγεται, ὅτι ἐστὶν εἶδος τοῦ ὅλου, οὐχ ὡσανεὶ 20 ἐπεισοῦσα τοῖς οὐσιώδεσι μέρεσι, δηλονότι τῷ εἶδει καὶ τῇ ὕλει, ὡσπερ τὸ τῆς οἰκίας εἶδος ἐπαισέρχεται τοῖς ὀλοκληρικοῖς αὐτῆς μέρεσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐστὶν εἶδος περιπλεκόμενον καὶ περιλαμβανόμενον τὸ ὅλον, δηλονότι τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος, μετὰ ἀφαιρέσεως μέντοι γε ἐκείνων δι' ὧν ἡ ὕλη πέφυκεν ἀφορίζεσθαι.
- 26 Οὕτω τοίνυν φαίνεται, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου σημαίνεται τούτῳ τῷ ὀνόματι τῷ ἄνθρωπος καὶ τῷ ἡ ἀνθρωπότης, ἀλλὰ διαφόρως, ὡς εἴρηται, διότι τοῦτο τὸ ὄνομα ὁ ἄνθρωπος σημαίνει ταύτην ὡς ὅλον, ἐφόσον δῆλον ἐστὶ οὐκ ἀποτέμνει εἴτουν ἐκβάλλει τὸν τῆς ὕλης ἀφορισμὸν, ἀλλὰ συμπεπλεγμένως περιέχει ταύτην καὶ ἀδιακρίτως, καθὼς εἴρηται, 30 ὅτι τὸ γένος περιέχει τὴν διαφοράν, καὶ διὰ τοῦτο κατηγορεῖται τὸ ἄνθρωπος ὄνομα κατὰ τῶν ἀτόμων· ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦτο ἡ ἀνθρωπότης σημαίνει ταύτην ὡς μέρος, καθόσον οὐ περιέχει ἐν τῇ ἑαυτῆς σημασίᾳ εἰ μὴ ὅπερ ἐστὶ τοῦ ἀνθρώπου καθόσον ἐστὶν ἄνθρωπος, καὶ ἀποκόπτει πᾶσαν ἐπισσημασίαν τῆς ὕλης· ὅθεν κατὰ τῶν ἀτόμων οὐ κατηγορεῖται.
- 36 Καὶ διὰ τοῦτο ἐστὶν ὅτε τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας εὐρίσκεται κατηγορούμενον κατὰ τοῦ πράγματος· λέγομεν γὰρ τὸν Σωκράτην εἶναι οὐσίαν τινά, καὶ ἐνίοτε ἀποφάσκειται, ὡσπερ λέγομεν ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Σωκράτους οὐκ ἐστὶ Σωκράτης.

τοῦ ἐν ᾧ ἐστίν, ὡσπερ λέγεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ λευκὸς διὰ τὸ τῆν Σωκράτην εἶναι λευκόν, εἰ καὶ μὴ ἀρμόζει τοῦτο τῷ ἀνθρώπῳ ἢ ἀνθρώπῳ. Αὐτὴ δὲ ἡ φύσις διπλοῦν ἔχει τὸ εἶναι· ἐν ἐν τοῖς μερικοῖς καὶ καθέκαστον, καὶ ἄλλο ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εἶπουν ἐν τῇ ψυχῇ· καὶ καθ' ἑκάτερον τούτων
 6 ἔπονται τῇ εἰρημένῃ φύσει τὰ συμβεβηκότα. Καὶ ἐν τοῖς μερικοῖς πολλαπλοῦν ἔχει τὸ εἶναι κατὰ τὴν διαφορὰν καὶ ποικιλίαν τῶν καθ' ἑκαστα, καὶ ὁμως αὐτῇ κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς θεωρίαν, δηλονότι τὴν ἀπολελυμένην, οὐδὲν τούτων τῶν εἶναι ἀποδίδασθαι ὀφείλει· ψεῦδος γάρ ἐστι λέγειν, ὅτι ἢ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς τῆσφιν αὐτῆς, ἔχει τὸ εἶναι ἐν τῷδε τῷ μερικῷ,
 10 διότι εἰ τὸ εἶναι ἐν τούτῳ τῷ μερικῷ ἤρμοζε τῷ ἀνθρώπῳ καθόσον ἐστὶν
 f. 282^v ἄνθρωπος, οὐκ ἂν ἦν ἔξω τούτου τοῦ μερικοῦ· ὡσαύτως δὲ καὶ εἰ ἤρμοζε τῷ ἀνθρώπῳ, καθόσον ἄνθρωπος, τὸ μὴ εἶναι ἐν τούτῳ τῷ μερικῷ, οὐδέποτε ἂν ἦν ἐν αὐτῷ. Ἄλλ' ἀληθὲς ἐστὶ λέγειν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, καθόσον ἐστὶν ἄνθρωπος, οὐκ ἔχει τὸ εἶναι ἐν τῷδε τῷ μερικῷ ἢ ἐκεῖνῳ, ἢ ἐν
 16 τῇ ψυχῇ τῷδε ἢ ἐκεῖνῃ. Φανερόν οὖν, ὅτι ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπολελυμένως θεωρουμένη ἀφαιρεῖται ἀπὸ παντὸς εἶναι, οὕτω μέντοι γε ὥστε μὴ γίνεσθαι περιτομήν τινος ἐκεῖνων καὶ ἀποκλήρωσιν· καὶ αὕτη ἡ φύσις οὕτω θεωρουμένη, ἐστὶν ἡ κατηγορουμένη κατὰ τῶν μερικῶν εἶπουν κατὰ τῶν ἀτόμων πάντων.

20 2. Οὐ μέντοι γε δυνατόν λέγεσθαι, ὅτι ὁ λόγος τοῦ καθόλου ἀρμόπτει τῇ φύσει οὕτω λαμβανομένη, διότι ἐκ τοῦ λόγου τοῦ καθόλου ἐστὶν ἡ ἐνότης καὶ ἡ κοινότης· τῇ δὲ ἀνθρωπίνῃ φύσει οὐδέτερον προσήκει κατὰ τὴν ἀπολελυμένην θεωρίαν. Εἰ γὰρ ἡ κοινότης εἴη ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀνθρώπου, τότε ἐν ᾧ ἂν εὐρίσκειτο ἡ ἀνθρωπότης, εὐρίσκειτ' ἂν καὶ ἡ
 25 κοινότης· καὶ τοῦτο ἐστὶ ψεῦδος, διότι ἐν Σωκράτει οὐκ εὐρίσκειται τῆ κοινότης, ἀλλ' εἴ τι ἐστὶν ἐν αὐτῷ, ἀτομόν ἐστίν.

Ὁσαύτως ἀδύνατον ὀρθῶς λέγεσθαι, ὅτι ὁ λόγος τοῦ γένους ἢ τοῦ εἴδους ἀρμόζει ἢ συμβαίνει τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει κατὰ τὸ εἶναι ὅπερ ἔχει ἐν τοῖς ἀτόμοις, διότι οὐκ εὐρίσκειται ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐν τοῖς ἀτόμοις
 30 καθ' ἐνότητα, ὡστ' εἶναι ἐν τι πᾶσι προσήκον, ὅπερ ὁ τοῦ καθόλου λόγος ἀπαιτεῖ.

Καταλείπεται τοίνυν ὅτι ὁ λόγος τοῦ εἴδους συμβαίνει τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει κατὰ τὸ εἶναι, ὅπερ ἐν τῷ νῷ ἔχει· αὐτὴ γὰρ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἔχει ἐν τῷ νῷ τὸ εἶναι κατὰ ἀφαιρέσιν ἀπὸ πάντων τῶν ἀτόμων· καὶ
 35 διὰ τοῦτο ἔχει ἀναφορὰν ἐνοσιδῆ πρὸς πάντα τὰ ἄτομα, ὅπερ εἰσὶν ἔξω τῆς ψυχῆς, καθὼς ἐστὶν ἐπίσης ὁμοιότης πάντων, ἐνάγουσα εἰς τὴν πάντων

7 ἰδίαν om CD 10 ἤρμοζε τῷ βοῖ καὶ après ἀνθρώπῳ add CD, mots grattés dans AB καθόσον: ἐφόσον CD 15 τῷδε ἢ ἐκεῖνῃ en marge AB, om CD
 16 ἀφαιρεῖ B 17 καὶ ἀποκλήρωσιν en marge AB, om CD 34 πάντων: τούτων CD ἀτομιζοντων CD

γινώσιν καθόσον εἰσὶν ἄνθρωποι· καὶ ἐκ τοῦ τοιαύτην ἔχειν ἀναφορὰν πρὸς πάντα τὰ ἄτομα, ὁ νοῦς εὕρισκε· τὸν λόγον τοῦ εἶδους καὶ ἀποδίδωσιν αὐτῇ· ὅθεν ὁ ἐξηγητὴς φησὶν ἐν τῷ πρώτῳ περὶ ψυχῆς, ὅτι ὁ νοῦς ἐστὶν ὁ ποιῶν ἐν τοῖς πράγμασι τὸ καθόλου· τοῦτο δὲ φησὶ καὶ ἐν τῇ μετὰ τὰ φυσικὰ αὐτοῦ. Εἰ γοῦν καὶ αὐτῇ ἢ φύσις ἢ νοητὴ ἔχει τὸν λόγον τοῦ καθόλου, καθὸ παραβάλλεται πρὸς τὰ ἔξω τῆς ψυχῆς πράγματα, ἅτε οὔσα μία ὁμοιότης ἀπάντων, ὅμως καθὸ ἔχει τὸ εἶναι ἐν τῷδε τῷ νῷ ἢ ἐν ἐκείνῳ, ἔστιν εἶδος τι νοητὸν μερικόν. Καὶ διὰ τοῦτο ἐκδηλόν ἐστὶ τὸ τοῦ Ἀβερρόου ὑστέρημα ἐν τῷ τρίτῳ περὶ ψυχῆς, ὅστις ἠθέλησεν ἐκ τῆς καθολικότητος τοῦ νοητοῦ εἶδους τὴν καθολικότητα τοῦ νοῦ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις συμπεράναι, ὁτιοῦτι οὐκ ἐστὶν ἡ καθολικότης ἐκείνου τοῦ εἶδους κατὰ τοῦτο τὸ εἶναι ὅπερ ἔχει ἐν τῷ νῷ, ἀλλὰ καθὸ ἀναφέρεται πρὸς τὰ πράγματα ὡς ὁμοιότης τῶν πραγμάτων· ὡσπερ καὶ εἰ μία στήλη σωματικῇ περιστάσῃ πολλοὺς ἀνθρώπους εἴη, δῆλόν ἐστιν, ὅτι ἐκείνη ἢ εἰκὼν ἢ τὸ εἶδος τῆς στήλης ἔχει ἂν τὸ εἶναι μερικόν | καὶ ἔτι ἴδιον, f. 283 κοινού δὲ λόγον καθὸ παραστατικὸν πλειόνων.

Καὶ διότι τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς θεωρίαν τὴν ἀπολελυμένην ἀρμόζει κατηγορεῖσθαι κατὰ τοῦ Σωκράτους, καὶ ὁ λόγος τοῦ εἶδους οὐχ ἀρμόττει αὐτῷ κατὰ τὴν ἀπολελυμένην αὐτοῦ θεωρίαν, ἀλλ' ἐστὶν ἐκ τῶν συμβεβηκότων τῶν ἐπομένων αὐτῇ κατὰ τὸ εἶναι ὅπερ ἔχει ἐν τῷ νῷ, διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα τοῦ εἶδους οὐ λέγεται κατὰ τοῦ μερικοῦ, ὥστε δηλονότι λέγεσθαι· „ὁ Σωκράτης ἐστὶν εἶδος“, ὅπερ ἐξ ἀνάγκης ἂν συμβαίνοι, εἰ ὁ λόγος τοῦ εἶδους ἀρμόττει τῷ ἀνθρώπῳ κατὰ τὸ εἶναι ὅπερ ἔχει ἐν τῷ Σωκράτει, ἢ κατὰ τὴν ἀπολελυμένην αὐτοῦ θεωρίαν, δηλονότι καθόσον ἐστὶν ἄνθρωπος· εἰ τι γὰρ ἀρμόζει τῷ ἀνθρώπῳ καθόσον ἐστὶν ἄνθρωπος, κατηγορεῖται κατὰ τοῦ Σωκράτους, καὶ ὅμως τὸ κατηγορεῖσθαι ἀρμόζει τῷ γένει καθ'αυτό, ἐπεὶ ἐν τῷ ὀρισμῷ αὐτοῦ τίθεται. Κατηγορία γάρ ἐστὶ τὸ γινόμενον καὶ τελειούμενον δι' ἐνεργείας τοῦ νοῦ τοῦ συντιθέντος καὶ διαιροῦντος, ἔχον θεμέλιον ἐν αὐτῷ τῷ πράγματι τὴν ἐνότητα ἐκείνων, ὧν θάτερον κατὰ τοῦ ἐτέρου λέγεται. Ὅθεν ὁ λόγος τῆς τοῦ κατηγορεῖσθαι ἐπιτηδειότητος ἢ τῆς κατηγορίας δύναται κλείεσθαι ἐν τῷ λόγῳ ταύτης τῆς ἐπινοίας, ἵτις ἐστὶ τὸ γένος, ὅπερ ὁμοίως διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ νοῦ συμπλέκεται· ἀλλ' ὅμως τοῦτο ὧτινι ὁ νοῦς τὸν λόγον τῆς τοιαύτης κατηγορίας ἢ κατηγορικῆς ἐπιτηδειότητος ἀποδίδωσιν, συντιθεὶς αὐτὸ μετὰ ἄλλου, οὐκ ἐστὶν αὐτῇ ἢ ἐπίνοια τοῦ γένους, ἀλλὰ μάλλον τοῦθ' ὧ τινι τὴν τοῦ γένους ἐπίνοιαν

9 Ἀβερρόου: ἐξηγητοῦ CD 10 τοῦ νοῦ om CD 15 τὸ après ἔτι add CD
 16 κοινού δὲ λόγον καθὸ: εἶναι καθ' ὃ ἐστὶ κοινόν CD 19 ἀρμόζει CD
 36 ὁ λόγος εἶπουν ὁ νοῦς τὴν — ἀποδίδωσιν [p. 166, l. 1] CD

E. M. C. K. T. II
 IOANNINA 2006

ὁ νοῦς ἀποδίδωσιν, οἷον ὡς τὸ σημαινόμενον τούτῳ τῷ ὀνόματι τῷ ζῳον.
 Οὕτως οὖν φανερόν ἐστιν, ὅπως ποτε ἡ οὐσία ἢ ἡ φύσις ἔχει πρὸς τὸν
 λόγον τοῦ εἶδους, διότι ὁ τοῦ εἶδους λόγος οὐκ ἐστὶν ἐκ τῶν προσηκόντων
 αὐτῇ κατὰ τὴν ἀπολελυμένην αὐτῆς θεωρίαν, οὐδὲ ἐστὶν ἐκ τῶν συμβεβη-
 5 κότεων τῶν ἐπομένων αὐτῇ κατὰ τὸ εἶναι, ὅπερ ἔξω τῆς ψυχῆς ἔχει, οἷον
 ἢ λευκότης καὶ ἢ μελανία, ἀλλ' ἐστὶν ἐκ τῶν συμβεβηκότεων τῶν ἐπομένων
 αὐτῇ κατὰ τὸ εἶναι ὅπερ ἔχει ἐν τῷ νῷ, καὶ κατὰ τοῦτον ἔτι τὸν τρόπον
 ἀρμόζει αὐτῇ ὁ λόγος τοῦ γένους ἢ τῆς διαφορᾶς.

10

Chapitre V.

1. Νῦν λείπεται θεωρῆσαι κατὰ τίνα τρόπον εἴη ἂν ἡ οὐσία ἐν ταῖς
 χωρισταῖς οὐσίαις, δηλονότι ἐν τῇ ψυχῇ, τῇ νοήσει καὶ τῇ πρώτῃ αἰτίᾳ.
 Εἰ δὲ καὶ τὴν πρώτην αἰτίαν ἀπλήν εἶναι πάντες συγχωροῦσιν, ὅμως τὴν
 σύνθεσιν τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους τινὲς πειρῶνται ἐν ταῖς νοήσεσι καὶ ἐν
 15 τῇ ψυχῇ τιθέναι. Ἡ δὲ συνθέσεως ποιητῆς δοκεῖ γεγονέναι Ἀβικεμπρών,
 ὁ ποιητῆς τοῦ βιβλίου τῆς πηγῆς τῆς ζωῆς. Τοῦτο δὲ τοῖς τῶν φιλοσόφων
 ῥητοῖς κοινῇ διαμάχεται, οἳ καὶ ἀπὸ τῆς ὕλης χωριστάς ἡ δυνάμεις ἐπι-
 20 ζουσιν, καὶ χωρὶς εἶναι πάσης ὕλης ἀποδεικνύουσιν. | οὐ δὲ ἀπόδειξις ἢ
 μάλιστα ἰσχυρά ἐστὶν ἐκ τῆς τοῦ νοεῖν δυνάμεως τῆς ἐν αὐταῖς οὐσίαις.
 ὁρῶμεν γὰρ τὰ εἶδη μὴ εἶναι νοητὰ ἐνεργείᾳ τῇ δυνάμει τῆς νοούσης
 οὐσίας, εἰ μὴ καθὸ χωρίζονται τῆς ὕλης καὶ τῶν ἰδιωμάτων αὐτῆς, οὐδὲ
 γίνονται νοητὰ ἐνεργείᾳ, εἰ μὴ τῇ δυνάμει τῆς νοούσης οὐσίας, καθὸ προσ-
 λαμβάνονται ἐν αὐτῇ καὶ καθὸ γίνονται δι' αὐτῆς. Ὅθεν δεῖ ἐν πάσῃ
 οὐσίᾳ νοούσῃ εἶναι ἀμεθεξίαν τῆς ὕλης, οὕτως ὥστε μήτε ἔχειν τὴν ὕλην
 25 μέρος αὐτῆς, μήτε ἔτι εἶναι ὡσπερ εἶδος ἐμπεπισμένον τῇ ὕλῃ, ὡς ἔχει
 ἐπὶ τῶν ἐνύλων εἰδῶν.

Οὐδὲ δυνατόν τινα λέγειν, ὅτι τὴν τοῦ νοεῖσθαι ἐπιτηδειότητα οὐκ
 ἐμποδίζει ὅποιον ὕλην, ἀλλὰ μόνον ἢ σωματικὴν ὕλην· εἰ γὰρ τοῦτο εἴη
 τῷ λόγῳ τῆς σωματικῆς ὕλης, ὅμως ἢ ὕλη μὴ λέγοιτο σωματικὴ, εἰ μὴ
 30 καθὸ ἴσταται ὑπὸ εἶδει σωματικῷ, τότε δεοί ἂν τοῦτ' ἔχειν τὴν ὕλην,
 δηλονότι τὸ ἐμποδίζειν τὴν τοῦ νοεῖσθαι ἐπιτηδειότητα ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ
 εἶδους, καὶ τοῦτο οὐ δύναται εἶναι, διότι καὶ ἡ ψυχὴ ἐνεργείᾳ νοητῇ ἐστὶν
 ὡσπερ καὶ τὰ ἄλλα εἶδη, καθὸ ἀπὸ τῆς ὕλης ἀφαιρεῖται. Ὅθεν ἐν τῇ
 ψυχῇ ἢ τῇ νοήσει οὐδένα τρόπον ἐστὶ σύνθεσις ἐξ ὕλης καὶ εἶδους, ὥστε
 35 τοῦτον τὸν τρόπον λαμβάνεσθαι τὴν οὐσίαν ἐν αὐταῖς ὅνπερ καὶ ταῖς
 σωματικαῖς οὐσίαις, ἀλλ' ἐστὶν ἐκεῖ σύνθεσις τοῦ εἶδους καὶ τοῦ εἶναι.
 Ὅθεν ἐπὶ τῇ ἐξηγήσει τῆς ἐννάτης προτάσεως τοῦ περὶ αἰτίων λέγεται,